

Dt 54/33

3239019304631

I 74225

dup

O POESIIOTOKARA BŘEZINĚ

Molva

DR. EMIL SAUDEK;

geb.

O POESII OTOKARA BŘEZINY

*Vácnému panu
Otokaru Fischerovi
na památku.*

Ve Vídni 22./12. 1912

Emil Saudek

PŘEDNÁŠKA AKADEMICKÉHO SPOLKU VE VÍDNI,
POŘÁDANÁ DNE 3. KVĚTNA 1912.

AKADEMICKÝ SPOLEK VE VÍDNI uspořádá cyklus cenných literárních
a vědeckých přednášek. I rozhodl se, že bude veškerý přednáškový publikovati,
pokud to jen jeho finanční prostředky dovolí. První publikací jest tento sešitek,
jejž si dovoluujeme připsati a věnovati svým veleváženým příznivcům a přátelům.

V květnu 1912.

AKADEMICKÝ SPOLEK VE VÍDNI.

4631 III

VÝDNO 500 EXEMPLÁŘŮ.

O. Fischer

NK I 74225 17.2.53

TISKEM LIDOVÉ KNIHTISKÁRNY VE VÍDNI, V., MARGARETENPLATZ 7.

00000
00000
00000
00000
00000
Jediným předmětem poesie Otokara Březiny je problem náboženský. V obci jeho citelů předpokládám bratrství duší po této stránce, zájem o první a poslední bolest člověkovu, touhu po zodpovězení nejtěžších otázek života a smrti. V této obci najde svůj domov stejně každý upřímně věřící — pokud se nevýhýbá útokům vědecké skepse — jako každý nevěrec, pokud se mu neprotiví jít s básníkem cestami zbožného nazírání na děj a dějiny přírody, lidského osudu a jeho vývoje a pokud se mu neprotiví přemítati a snít o možnosti uskutečnění snů náboženských myslitelů. Kouzlem ryze vědeckým musí členy této obce vábiti studium psychologie člověka, uvědomujícího sobě své postavení uprostřed kosmických záhad, raněného bolestí nekonečného, uvažujícího o své závislosti a souvislosti se světovým veledramatem s neznámým režisérem.

▽ ▽ ▽

Básník vydal celkem pět tenkých svazčků básní a jeden svazek básnické prosy. Jak málo a mnoho zároveň! Citel poetické, ryze hudební díkce, jehož záliba jest pouze estetická, přečte veškeré spisy Otokara Březiny za několik hodin. Začne-li však studovati světový názor básníkův a metody jeho básnického aparátu, psychologii umělcovu, nadhozené životní problémy, pak mu neslači týdny, měsíce, roky. — Přesvědčí se, že studium Březinovo neopustí již nikdy.

Co pozitivních vědomostí nutno mít, abychom rozuměli jeho obrazům a symbolům; čerpá je — jistě úmyslně, aby obohatil náš básnický slovník — z fyziky, chemie, astrofyziky, matematiky, geologie a jiných věd. „Je nutno znát

stylisace biblické stejně dobře jako termíny katolické liturgie.“ Neobejdeme se bez znalosti náboženských a filosofických duchů všech dob a národů, mezi nimiž má všude své duševní příbuzné. A nestačí znalost běžně známých myslitelů těchto oborů, je třeba zajít zejména k mystikům všech dob, k jeho mu nejbližším bratrům ticha a mlčení v šumném proudu světových dějin. Poesie O. Březiny klade tudíž veliké nároky na čtenáře a je po této stránce obrazem našeho moderního života, nedovolujícího nikomu zpožehnutí; v praktickém životě nestačí také nikdy povrchní a povšechné vědomosti. Ani v povolání, ani ve vlastní životosprávě. Každý musí být dobrým odborníkem a každému jest se obírat množstvím teskných otázek, na jejichž zodpovězení závisí život a smrt. Cítíme stále víc, jak jest těžko nějakou odbornou nebo etickou otázkou na vždy odbýt; všechno zůstává problémem, jehož řešení je dílem celého života. Lidský duch jest nyní nejdůležitějším činitelem, na který jest uvalen onen obrovský úkol stálého vítězného postupování proti hrdě vždy znova přirůstajícím problémům. Březinovi je právě vývoj lidského ducha nejdražším tajemstvím vesmírového divadla. Duchu stále vzrůstajícímu, duchu jako mistru těžkých záhad a problémů patří jeho láska. Duch je mu dědicem úloh fyzické síly, jež, dle jeho přesvědčení, stává se činitelem v záležitostech lidských stále slabším.

Je to jen zdánlivě paradox, tvrdím-li, že mužové konkrétní vědy a jejího praktického zužití, tedy inženýři, lékaři atd. pokud při svém speciálním díle nezapomenuli zcela na svou souvislost s ostatními vědami a jich význam jako přispívatelů k budoucí jednotné vědě o veškerenstvu, jako vrcholné sociologické nauky, mají v tomto abstraktním visionáři dálné budoucnosti svého nejměkkějšího proroka a pěvce.

Březina podřizuje veškeré své náboženské, ideologické, estetické vzdušné sny a touhy této zcela reálné, monistické, vědecky zdůvodněné naději v budoucí jednotnou vědu o celém kosmu a o všech jeho — ať hmotných či duchových — silách. Tento věřící syntheitik věří jinak než člověk pozitivní věrouky: nespolehá na mravní řád zakotvený od věčnosti ve veškerém dění — ačkoliv věří, že se rodí a vyvíjí — nespolehá na existenci bytosti ve smyslu deistů, bytosti, která by zasahovala do dějin naší země, ač jeho víra v nejvyšší vůdčí mysterium je silná, spoléhá jen na něco, co bezprostředně zažíváme, na tvorivost našeho ducha.

Mimoděk vzpomeneme si na Kanta a kritický idealism. Kant upozornil, že povaha všeho toho, co zoveme zevním světem, světem jevů, je jen hypotetická. Jen oblast našeho vědomí je nám bezprostředně dána. Činíme-li však z faktu jistého obsahu svého vědomí závěr, že něco jest, že něco existuje, tento stůl, tato židle atd., pak již toto usuzování, přesně vzato, jest úkonem víry, nikoliv vědy, protože žádné vědění o věci jakožto takové není. Oblast víry jest tudíž daleko rozsáhlejší než si obvykle uvědomujeme a nevyčerpává se vírou v nadpřirozený božský princip.

Víra v extramentální existenci jevů, o jejíž správnosti nepochybujeme, jest nevýhnutelnou pákou celého života, biologickým činitelem, bez něhož by život nebyl možný. Žádná věc jakožto taková, natož žádný bůh, není předmětem našeho vědomí, není závěrem rozumově zjištělným, nýbrž jen pouhé domněnky. O absolutnu nelze říci více, než že je neznámo; i Březina tento pojem všíl jak opisuje, zpívá o „Neznámém“, „Nejvyšším“, „Věčném“ atd., nikde ho však nedefinuje a nepokouší se ho vylíčit. Jediné místo, kde lze tušiti

vůli mysteria, zdá se mu ležeti tam, kam dospěl vývoj kosmu v přítomné době nejdál, totiž v lidském duchu.

Proto v básních a prose Březinově stále je jen řeč o člověku a jeho poměru ke kosmu. Právě jako Kant, jenž upřel theoretickému rozumu schopnost rozluštit metafysickou otázku, dovodit existenci Boha, říká, že metafysika jest temným oceánem bez hrází a bez majáků, zároveň však praktickému rozumu, morálnímu zákonu vládnoucímu v našem nitru, dal právo odsoudit každý atheism jako cosi příčícího se organisaci lidského ducha, tak i Březina nejvíce spoléhá na „tajemné šumění krve“, „bolestná zaznění srdcí“, „mystická rozpomenutí“, nezištnou odvahu, heroické záchvaty, tajemnou naději našich srdcí, okamžiky radostných jistot, slávu extasí, slovem na ohlas našeho nitra.

Tyto osobní elementy skýtají mu vyšší útěchu než pohled na přírodu. V této vidí ovšem také známé ontologické argumenty víny v dobrotvě božstvo. Pozoruje, jsa poučen darvinismem, vývoj účelného v přírodě, immanentní teleologii... a ví, že tento poslíček sílí člověka; tento vývoj v přírodě neznámená mu však nikdy důkaz existence Boha, je mu jen pečlivě a něžně zaznamenanou vzpruhou naší důvěry ve vládnoucí mysterium, jinak v jeho plánech neznámé.

Metafysická otázka zůstává otázkou u Kanta i u Březiny. Když ale theoretik ztroskotá, tu staví onen i tento myslitel, spoléhající na duševní fond člověkův, totiž na svět uzavřený v našem nitru, novou loď. Kant — myslitel — zakládá kategorický imperativ v nás, Březina — básník — lásku ke krásě sebe bolestnější výpravě lidského ducha, krásu naší úlohy. Okolnost, že poslední záhada se nikde nezjevuje otevřeně, že vesměrem jen tajemně prosvítá, nečiní ho zoufalým, nýbrž radostně na svůj těžký osud hrdým.

Z tajemné záře Neznámého leje se heroická sláva na hlavy všech milionů trpících pro krásu. Útrpení lidstva jest mu výpravou do neznámých končin posledního tajemství, krása našeho poslání podmaňuje si naši bolest a budí lásku k těžkému životu.

Tento slavný postup jest jediné dílem odvahy lidského ducha, jehož tvořivostí, přemáhající všechny obtíže, patří nejvyšší kult našeho básníka, jenž, poukázav na poslední vzdůšné sny, vrací se k zemi a ukazuje zase praktické metody k dosažení vysněných ideálů.

Čím více jsem se zabýval studiem O. Březiny, tím silněji pociťoval jsem jeho kult tvořivosti lidského ducha. Svět není pouhou představou lidské duše, nýbrž ve smyslu Fichteho dokonce jejím činem, i kanivem jejím, jemným a hebkým podle stupně hebкости a jemnosti dotýčné duše.

Svět je něčím, co lze hnísti jako umělec hnaje poslušnou hlinu dle síly svého zraku, své víse a svých paží. Duch lidský vytváří si nejdříve svůj vlastní vnitřní kosmos a promítá jej pak do zevního světa. Oblouky katedrál lidské duše nejsou ztrnulé, jsou schopny rozšíření a vzrůstu, a v každé další vteřině vývojové svírají jiný, plnější kus života. Duch, chcete-li „logos“, uchvacuje si svůj svět — je krátká formulace této myšlenky. Z této schopnosti lidského ducha vyplývá Březinův těžce vydobitý kosmický optimismus: sen o suverenní moci lidského ducha celého lidstva je jedním z jeho nejmilejších snů.

Básník zpívá o ní v dialogu pesimismu a optimismu v básni:

ODPOVĚDI.

Jste stížení kletbou; i v letu nejvyšších roztožení
tíží země jsme podrobeni, do tmý krve své pohroužení.

Jste mocni a nesmrtní; a vaše duše tajuplná
nese v sobě slunce a jara a vinobraní nesčíslná.

V mlčení kosmu, ve síředu hvězd, jež hasnoucí zkravěly,
jak v řetězu strážných ohňů nepřátelských jsme osaměli.

Tíží vás odění těžkooděnců: v zápolení
k vysvobození všech bytostí země jste vyvoleni.

Kleknout na sborcená prsa přemoženého usilujem',
i když milovat toužíme, nemilujem, nemilujem'.

Jak ovoce nedozralé jste ztvrdli, a ožehnutí
tajemným létem, zrajete k slávě bratrských obejmutí.

Radost je slunce, viděné ve snu; při proclání uhasíná;
bolest má tisíce očí a nikdy docela neusíná ...

S miliony jste v tajemném bratrství spljali
a jenom v radosti milionů se budete radovati.

K plujícím ostrovům širokou brázdou vůně plujem ...
Plujem a ostrovů plují a nikdy se nepřibližujem.

Královské vaše zrakův klamem vás obestřely;
ostrovů v zářti, jež v duši vám kvetou, před vámi otevřely.

Pozornému čtenáři neujde tentýž zorný uhel Březinův v prologu k básnické sbírce „RUCE“:

Chvilu slávy jsem měl, kdy duše volná, v majestátu svém
nad staletími se vznášel světlým, vířícím cyklonem,
odvěké vegetace rozmetá a hospodář na nivách času
v červenci pohledu svého nechává zráti nová bohatství klasů.

A když naplněn úrodou hořel můj dvůr, o kráse ohně jsem pěl,
o paláci snů, jenž tisícem věží až do hvězd se potápěl;
a když i ten hořel a ironický vítr kolem mne šuměl,
bez výkřiku bolesti zpívat i mlčet jsem uměl.

To znamená: zmar a zánik dokumentů tvorivosti, tvůrčích sledů, pomíjelnost jednotlivých stvořených věcí není žádnou tragedií, pokud žije tvůrčí duch. Ve zmaru je krása, tedy možnost naší rozkoše, nově důvod ku přitakávání životu, a kde se probouzí velká bolest, tam může se ihned narodit i její vykupitel a mistr, ušlechtilá odvaha, osvobozující píseň, vznešené mlčení, heroism — „bez výkřiku bolesti zpívat i mlčet jsem uměl“. Štručně řečeno: fond sil, přitakávajících životu, je v naší duši tak hojný, že objektivní změny neslávají se našimi despoty, nýbrž jen důvody k našemu obrození. Člověk s jiným, jasnějším zrakem, s duší disponující geniální intuící, schopností rychlých a daleko sahajících asociací, člověk nového rozsáhlého vědomí, ducha uměleckého a filosoficky uklidněného, milenecké problémy a nebezpečí, uzří jednou ipso facto jiný, zářivější svůj svět, našemu dnešnímu zcela nepodobný. A nebude si vědom, že vidí obraz své zmožutelné duše a řekne o tomto světě, že je dobrým, jako my jej jmenujeme nedokonalým, zapominajíc na nedokonalý stupeň své duše.

Tato vítězná důvěra v budoucí slávu lidského ducha musí ale nutně zúžovat dříve se všemi „krutými realitami“, se vším zlem, které se nám zdá být nezbytnou podstatou kosmického řádu.

Náš dobývateľský elan je ohrožen naším pohledem na četné propasti lidského bytí. Pocítujeme děs, vanoucí z kosmických dálek! Nyní jde o to, jak získati v tomto nepříteli svého přítele, jak překlenouti nějakou novou psychologicky a logicky zdůvodněnou moudrostí ontologicko-ethickou propast mezi člověkem a božstvem, mezi naší dočasností a věčností vesmírovou.

Zde se hlásí mystik a člověk náboženský zároveň. Mystik odjakživa je duchem revolučním, ač nejtišším. Nestírpí názoru, že člověk není ničím a bůh vším. Nechce připustiti, že není účasten božské slávy, že je něčím nižším než božstvo. Nanejvýš připustí, že je zajatcem, padlým andělem, svrženým knížetem, bytostí žijící v exilu, nikdy však, že není božského původu. Mystik hledá cesty do svého ztraceného království a nalézá je v extasích, v nichž, jak nám vypravují mystikové různých zemí, stavů, duševní vyspělosti a dob, jednoduše nastává pocit splnění s veškerenstvím, pocit širšího nového vědomí, v němž já, dříve odloučeně žijící, mizí, a kde nastává neušesný pocit jednoty všech jevů. Tyto zajímavé stavy duše vyžadovaly by dalšího osvětlení; mají svůj kulturní význam. Děkujeme jim za množství nových objevů v oblasti vědy i krásy. Tvůrčí pohoda a nálada, síla, působící na massy, jistota v nebezpečích, naděje a důvěra jako páky odvážných činů jsou jen odrůdami vznešených extasí. Březina je člověk moderní, vědecký nad míru vzdělaný, skutečnost dnešní bysře analysující. V jeho visích nepracuje v podvědomí onen náboženský duch středomověký, neznačící zákonů vesmíru a lidské povahy, snílek neurčitých, nevědeckých fantasmat, nýbrž duch velmi racionální,

stavějící i ve snu extaze na vědecký zjištěných faktech. Březina nezná tožnost nějakého osobního boha s člověkem, zjevení svatých, nýbrž jen práci člověkovu jako součástku práce vesmírové, podstatu lidského ducha příbuznou s podstatou vesmírové duše, účast člověka na postupujícím díle věčnosti.

Vědecký podklad tohoto aeonického snu je pantheism a determinism. Jsi-li částí celku, jsi-li modus jediné věčné substance, pak jsou tvoje boje a bolesti zároveň boji a bolestmi vesmíru, slasti a strasti tvoje zároveň slastmi a strastmi substance. A jsi-li ve svých skutečích determinován, pak jsi — pokud žiješ ve vědomí odloučenosti od vesmíru — otrokem a ničím, jakmile ale si uvědomíš svůj stav jako výslednici mystické Víle vesmírové, svůj osobní život jako určitý přítomný stupeň vývoje kosmu, pak jsi pravým dítětem — duchem i tělem — mystického světoládce.

Tak se slávají dějiny lidského pokolení dějinami kosmu; vesmír jest to, jenž prodělává různými formami a tudíž také formou lidského vývoje svůj vývoj. Poznali jsme nyní pravý subjekt podléhající vývoji: jeho jméno není člověk, nýbrž vesmír. Sesutí skal, přelévání moří, vznikání nových pevnin, zledování hor, vznik a zmar živočichů a rostlin jsou stejně osudy vesmíru jako vznik, vzrůst, vítězství a porážky lidského ducha. Viditelný vesmír, příroda, jeví se nám ostatně již dávno podobně činným, stavějícím, organisujícím, jen do jisté míry mocným, podobně jen někdy dokonalosti svých výtvořů dosahujícím subjektem jako člověk. Příroda není všemohoucí, její díla nevznikají pouhým mocným slovem, jsou výslednicí teprv ohromného počtu tisíciletí, využitkování nesmírné spousty nahodilých šťastných okolností; její díla nejsou vždy dokonalá. Množství toho, co bylo stvořeno, zůstalo slabým a křehkým, neozbrojeným nebo špatně vyzbrojeným, mnoho se nezdařilo, zůstalo nedochůdčtem a zmelkem. Organism, tělo, tento mikrokosmos důmyslně opatřený

přírodou množstvím ochranných, samočinně v krvi působících strážců života, kapituluje časlo v nemocech a nebezpečnostech, a hroutí se konečně předčasně nebo ve stáří v prastarý chaos. Řekne, že přírodě na individu nezáleží, nýbrž jen na druhu. Velký omyl: i druhy snadno vymírají. A ani soustavy sluncí a hvězd nejsou určeny pro věčnost. Zhasínají a umírají. Pravomoc sil kosmických — vzhledem k udržení individualních jednotek (slunce, hvězdy, perly, rostliny, zvířete, člověka, ustálení určitých klimatických stavů země atd.) — není všemohoucí, nýbrž (obrazně řečeno) zdá se, že je podobena vyšším vlivům, s nimiž se vesmírová tvořivost, pokud je nám viditelná, stále utkává. Bůh jako zrealizovaná idea všemohoucnosti, nejvyšší moudrosti a dobroty vůči svým stvořením není ještě pro náš život, pro viditelný vesmír zrozen; prozatím vidíme a cítíme vesmírovou prásilu, domáhající se a toužící snad po všemohoucnosti, tíhnoucí snad k dobrotě, přemítající snad o nejmoudřejší úpravě života, probíjející se snad k novému, jasnovidcem tušenému pořádku věcí, jež by člověk ze svého biologického stanoviska mohl nazvat harmonií; slovem, souhrn všech viditelných jevů života v kosmu, představujeme-li si jej jako jedinou vládnoucí jednotu, není ještě bohem ve smyslu obvyklé ideální představy, nýbrž (obrazně řečeno) spíše bohem olympickým, mocným otcem a ochráncem všeho živoucího, ovládaným však „moirou“ vládnoucí i osudem bohů. Nyní pochopíme smysl veršů:

„Neboť i ty, o Věčný, a Tříkráte Svatý,
v propastech svého nitra,
kde tisíce vesmírů mrtvých a budoucích dřímá,
chováš svůj sen
a k němu se blížíš úzkostí lásky
tajemstvím věků.

A my všichni, nesmrtelní tou vůli,
bolestí svojí
tvé bolesti sdílíme slávu!
A naše radost, dar příliš těžký,
jenž z dětských rukou nám dosud bezvzádně padá,
je slabostí naší
sesláblý odraz
vířezství tvých!“

Takový duch, mocný, ne však všemocný, viditelným kosmem prozařující, jest ideou myslitelnou; poslední mysterium však, jež nutí tohoto knížete kosmu k práci a překonávání překážek, jež mu nedovoluje dělati zázraky anebo plnou číši své dobroty podati všem tvorům, jež žádá naše utrpení, naši žízeň po poznání, neukojenou stáletími, jest čirým tajemstvím, o němž nelze s jistotou říci, kde jsou hranice a pole jeho působení a jaká jest jeho mystická vůle.

Zdá se tudíž, že člověk s viditelným kosmem spojuje věčné utrpení, mysterium bolestného vývoje, stejný žalář, stejné zajetí, stejný nejvyšší Pán.

Pohled extatikův není zmámen a zděšen přírodou, tímto viditelným výsekem daleko větších, ještě zahalených nebes, nýbrž tušením a věřením neviditelného, nikde vřeleného, posud nepoznatelného mysteria.

Kosmos jest jen ona část Slunce, která je k nám obrácena, ostatní část jest nám neznáma. Neznajíce celé oblasti působení Mysteria, nemůžeme dobře porozumět jeho činům, i pokud se nám již zjevily. Pojem nejvyšší spravedlnosti nelze vyšetřit z pouhého úryvku božské činnosti. Březina v ní věří, nemůže však říci, že o ní ví.

"Z jejího závratného díla (totiž nejvyšší spravedlnosti) dáno je zrakům spatřiti jenom onu část, která se hraje na světle země. Proto jeví se nám přerušované, trhané a nesouvislé, neznámá práce v temnotách věků, do nichž padají jenom úzké pruhy světlicího okamžiku. Vidíme najednou zdvižení kladiva, ale nevidíme jeho dopadnutí. Vidíme jeho dopadnutí, nejsilnější jeho ránu. Slyšíme ránu, ale nikdy neužíváme jejího otisku v záhadném díle. Gesto hrozby nabývá ve tmě lákavosti rozpjatých ramen. Ale místo abychom pochopili nedostatečnost svého světla a hleděli je rozšířiti, přestáváme věřiti v účelnost a souvislost minulého a budoucího, ve smysl země a ve smysl života. Ale ti, kdož se přiblížili svou touhou a bůstvením k odleskům oslňujících hlubin spravedlnosti, jsou dávno přesvědčeni, že není jiné bolesti, nežli bolesti z nedokonalosti a lásky, to jest z nedočkavosti zajatého."

Toto mysterium jest uvedeno do básnické tvorby Březinovy jako záračně působící pozadí jeho unášejících maleb, znázorňujících osud člověka. Jeho ponurý, majestátní, lidstvo i božstva ovládající slín, je dle mého mínění onen element umělecký, jenž dává úžasné kouzlo Březinovým skladbám, podobně, ba snad v jádru stejně jako pojem Osudu řeckým dramatikům. Báseň "Hudba slepců" nejlépe osvětluje tuto myšlenku.

K tomuto estetickému kouzlu druží se kouzlo ethické. U Březiny se nejedná o imperativní mravouku, kterou, jak se zdá, pohřbil Schopenhauer definitivně, nýbrž jen o hlasitý, radostný výraz věčné mravní touhy, v člověku dřímající, po jiných možnostech života. "Touhu každého rodu duchů, ovládnouti samojediný celou zemi, všechno neviditelné učiniti svým dechem viditelným, určití své cíle práce, metody věd, smysl lásky, dáti ospravedlnění své vládnoucí vášni, svůj výklad života a smrti!" Tuto touhu v bratřích posílit, udržovat její plamen, rozjískřovat jej, raditi k entusiasmu a heroismu, jest jediným obsahem této mravouky. Ona nepřikazuje, neporoučí, nýbrž vzněcuje jen a přisvědčuje přirozené organické touze. Březina spatřuje ústřední

touhu lidských rukou v tendenci k jednotě immanentní veškerenství. "Věčná tato žízeň vě v duších a vysílá ve svou dobu veliké sjednotitele. Pro tento sen hoří ohně všech výhní, zápasí dělníci vědy v laboratořích, otroci v dolech, vysílatelé loďstev, knížata tržišť; jeho září sálá horečný zrak vynálezců, kteří hledají vždy nových cest, sblížující národy přes moře, přenášející hlas do dalek, navazující jemnější spojení mezi bytostmi".

Jednota: to znamená "jediného člověka vykoupeného, kormidelníka duchové země, jenž k břehům božských tajemství pluje", to znamená pochození celého kosmu, to znamená jednotnou vědu a jednotné království Boží, skryté v nás, založené na bratrství

Jasnovidci se zdá, že všechny vesmírové síly k této jednotě úsilovně pracují. "Vymkne-li se někdo z tohoto řetězu, poruší-li tak svůj poměr k Vůli života této země, nastává v jeho nitru jej ubíjející zmatek a smutek. A je-li jeho dobrá vůle zadržena a násilně zaklesnuta, tak že nemůže rozvíjeti svou magickou hru vzrůstu a květu a připojit se k práci svého duchového rodu", je to bolest nejhůř a nejosudnější pocíťovaná.

Zbývá zmíniti se o elementu ryze náboženském v díle našeho básníka.

Element náboženský není totožný s mystikou. Člověk všech pozitivních náboženství (monotheismu i polytheismu) cítí stále rozpor mezi sebou a Bohem. Bázeň je jeho základním duševním rozpoložením. Bůh věřícímu není nikdy dosti vysoko, věřící hledí stále, aby trůn boží umístil do nejvyšších oblak, nepřístupných člověku.

Věřícímu vyhovuje bůh tím lépe, čím se mu zdá mocnějším, nedostitelnějším. Učení o milosti a předurčení jsou plody takového smýšlení. Nic

ti nepomůže dobrý skutek a zásluha, mizerný červíku, vše záleží na milosti a na faktu, jsi-li ke spasení předurčen.

Myslík je hrdý a odvážný. Trvá na tom, že bůh je s ním v jádru přítomný a že je možno nalézt k němu cestu.

Dlužno říci, že Březina se nezhostil prvku náboženského. Bůh pracuje s námi, ale kráčí před námi. Ve viditelném kosmu cítíme jeho přítomnost s námi, tam vidíme a cítíme celé „tajemství světa bolestného a nádherného chvěti se před námi ve světle božského úsměvu důvěrného“.

Na prahu vnitřních světů, posud neznámých, neodhalených, lidskému citění nikterak nepřiblížených, tudíž před posledním mysteriem všeho dění, cítíme pokoru a bázeň lidí náboženských.

Doufáme, že i toto poslední tajemství někdy se nám vyjasní, jsme i zde dobyvateli, ale „dobyvateli pokornými“.

Tak se snoubí mystikova odvaha s náboženskou pokorou.

Kdykoliv myslící člověk obrací svůj zrak k Věčnému a Absolutnímu, vyvstává otázka, kterak pak bude náš život všední, pozemský, na dále oceňovat a milovat.

Svatý Bernhard z Clairveaux rozeznává čtyři stupně lásky:

1. Člověk miluje sebe k vůli sobě (člověk naivní, amorální, nenáboženský);
2. člověk miluje Boha, ale k vůli sobě a zemi (egoism zakuklený v náboženství);
3. člověk se ztrácí sobě, miluje Boha k vůli Bohu (abstraktní láska k Bohu, odvrácená s despektem od života);

4. člověk miluje zase sebe, avšak k vůli Bohu.

Naše já a naše země, naše vezdejší konání našly nového posvěcení a tím zase svého harmonického poměru k bohu. (Srovn. Masarykův „Synergism“.)

Tento čtvrtý stupeň je stupněm našeho básníka. (Srovn. „Místa harmonie a smíření“):

I přicházíme konečně do křišťalých síní tvých tich
(žstasten, kdo do nich vešel, šťastnější, kdo nenajde návratu z nich)
a celé tajemství světa bolestného a nádherného
před námi chvě se tam ve světle tvého úsměvu důvěrného.

Každý náš krok a pozdrav, užasu výkřik i vzdech
chodbami blankytů zní tam jak hudba v nekonečnosti se šířících ech;
a naše myšlenky nejskrýtejší, magickým odrazem
jak souhvězdí nejčistší noci viditelný jsou všem.

Srdce naše tam zkvétá jak jaro, hnízdo všech skrývaných tvých,
modro písní a polibků nad hlavami pracujících
a v jasů, jak by v jedno se slila slunce všech nebesklonů
dějiny duše své zříme tam v kouzelném zrcadle milionů.

Jako při Asperges tajemném, po stupních světů před námi jdeš,
gestem, jež duhové brány nad věky klene, vše posvěcu ješ:
genia smutek, žen krásu, veselost dětí, rozkoše zahoření,
jemný sen květů i zvřát oddané, nereptající pokoření.

Březina naznačil nám tak způsob religioznosti, nikterak nemožný v naší době pozitivismu a monismu. Jsou, již tvrdí, že věda znemožní náboženství.

Mýlí se. Až věda zvítězí daleko víc než posud, pak teprv vykvete v duších, které po ní budou žít tato pravá religiozita, neurážející důstojnosti lidské duše a ukládající jí zároveň pokornou úctu před posledním, nám posud neznámým Mysteriem, v jehož tajné spojení však věříme.

A kdo ví, nežije-li již mezi námi jeden ze zvěstovatelů takového nového náboženství . . .

